

Ավարսվեց «Մեակույթ» ծրագիրը, սկսվում են մեակույթային ծրագրերը...

Նկատելի է, որ այս օրերին հազարավոր մարդիկ մտնում են թանգարաններ, թատրոններ, մեակույթային այլե-այլ օջախներ ու, առաջին հերթին, ներկայացման ծրագրերը կամ ուղեցույց-կատարումները թերթերում, մեակույթի ակա-նավոր գործիչների մեծադիր լուսանկարները կամ նրանց կցավորը դիտելու փոխարեն, նախ զննում են շուրջընդհարում, հետո, որդես կա-նոն, նայում են առաստաղին, աղա՛ հասակին եւ նոր միայն «մե-նում» հանդիսատեսի «դերի մեջ»...

Այդ անսովոր վարի ժամանակը «Լինսի» հիմնադրամի «Մեա-կույթ» ծրագիրն է, ավելի ճիշտ՝ այդ ծրագրի հաջող ավարտը: «Տրամադրված 18 միլիոն դոլարով հսկայածավալ աշխատանք կատարեցին՝ գոհունակությամբ նշում է «Մեակույթ» ԾԻԳ ՊՅ ՏՆՕ-րեն Գ. Մկրտչյանը: - Փաստորեն վերածնվեց շուրջ կես դար չվերա-նորոգված մեակույթային 35 օջախ: Դրանցից 24-ը մայրաքաղաքում, 11-ը Կոստայում, Արմավիրում, Լոռիում, Շիրակում»: Տնօրենի գոհունակությունը տեղի է: 27 կադավառու եւ ավելի քան 75 ենթակադավառու կազմակերպությունների եւ շուրջ 8 հազար շինվերանորոգողների նվիրումով լի աշխատանքով արդեն նորովի եւ էլ ավելի բարեկեց են դառնում Օդեսայի եւ բալթի, Գ. Սունդուկյա-նի անվան ակադեմիական, Գ. Ղափլանյանի անվան դամասիկա-

Լուսանկարը Դայր Թաթևյանի

կան, Մ. Մկրտչյանի անվան արհեստական, Գ. Պարոնյանի անվան երաժշտական կոնսերվատիվ, Գ. Թումանյանի անվան սիմֆոնիկային եւ դասանի հանդիսատեսի թատրոնները, Գայասանի ազգային դաս-կերատար, դասնության, ժողովրդական եւ արդի արվեստների թան-գարանները: Ջաջուտում՝ Միմասի, Գյումրիում՝ Ասլամազյանների, Ջիթոլոցոնց, Մերկուրովի, Երեւանում՝ Ջոչարի, Սարյանի, Գարեգինի, Թումանյանի, Փարազանովի տուն-թանգարանները, Վանաձորում՝ Երկրաբանական թանգարանի հոյակերտ դալարը... Ամբողջովին փոխվել են այդ օջախների ձայնալուսային, էլե-

կցարտավորման, հակահրդեհային սարքավորումները, արդիակա-նացվել բեմական մեխանիզմները, օդափոխության, ջրամատակա-րարման, ջրահեռացման համակարգերը: Լուծվել են շինարարական ջեռուց-ման հարցերը, եւ մեակույթային օջախների 7 նուսաները այլեւ «ուճ-ն են մեջ»:
Ահա թե ինչու այսօր եւ, համոզված եմ, դեռ երկար ժամանակ, մարդիկ մտնելով մեակույթային հաստատություններ՝ առաջին հերթին զննելու են շուրջընդհարում ու երախագիտության խոր զգացումով են համակվելու մեծ բարեբա Զրբ Զրբոյանի նկատմամբ, շուրջընդհարում են հիշելու շինարարների ջանադիր աշխատանքը:
Ավարսվեց «Մեակույթ» ծրագիրը, սկսվում են մեակույթային ծրագրերը:

Սամվել Խալաթյան

Գլխավոր Իսթրաբկյանի արվեստին առաջին անգամ ծանոթացա, երբ փորը էի: Հայրս երեկոները մեզ համար կարգում էր Հովհ. Թումանյանի «Թմկա-րերդի առումը», Ս. Սանդաղյանի «Միտիմար սպարապետը», Դ. Դեմիրճյանի «Վարդանանքը»: Հայրս կարգում էր, իսկ ես անհազ հետաքրքրություններով նայում էի զբոսի նկարագրողումե-րին, ավելի ճիշտ ոչ թե նայում, այլ աչքերով կանոնում եւ մտովի տեսնում էի հորս ընթերցածը: Հետո ինձ տարան պատկերա-րաչ, որտեղ եւ կարկամեցի Իսթրաբկյանի մեծակտավ ստեղծա-գործությունների առջև: Հետո արդեն մասնագիտական աչ-քով սկսեցի նայել, կարդալ, ուսումնասիրել: Արդեն տպավորու-թյունից անցում կատարվեց հաստատ կարծիքի, թեեւ մեկը մյուսին երբեք չխանգարեց ու չհակասեց, ու թերեւս այժմ էլ

րիչ, պրոֆեսոր, Երեւանի պատվավոր քաղաքացի, Սր. Մեա-րոպ Մաշտոցի շքանշանակիր:
Մրանք պաշտոնական հակիրճ տեղեկություններ էին: Իսկ իրականում Իսթրաբկյանն ամեն օր ապրում է արվեստով, իր ժո-ղովրդի ուրախություններում, հարազատ քաղաքի հոգսերով, նույնիսկ չնչին թվացող լավ ու վատով: 90-ամյա նկարիչը սիրով է բացում դուռը, ու երբ թակոցը մուրացկան է, ստատորեն կերակրում, հետը դրամ ու մթերք է դնում, իսկ ճա-նապարհելուց հետո իսկույն կնճռոտվում է այդ առյուծը եւ թարուն սրբում արցունքները: Ժամերով նստում եւ ուղիտ-թատրոն է լսում, ապրում է ամեն ձայնի, ամեն արարի հետ: Միշտ Ջարենցն է կողքին, Սայաթ-Նովան, Թումանյանը: Ցա-վում է, երբ ուսանողներն անտարբեր են եւ հարցեր չիչ են տա-լիս, ուրախանում, երբ ինչ-որ երիտասարդ նկարիչ հաջողու-

90-ամյա մեր վարդեսը

պահանջվել է վաղեմի տպավորությունը:
Նույնքան անմոտանալի է այն օրը, երբ առաջին անգամ եղա վարպետի արվեստանոցում: Գիտեի, որ պետք է լինեմ այնտեղ եւ ողջ օրն անհանգիստ էի: Չգիտեմ շատ արեւոտ օր էր, թե իսկապես մի առանձնակի լուսավորություն կար այն-տեղ: Այդ առեղծվածային լուսավորություն մեջ փայտյա, բար-ձր թիվնակով բազալթոնի նստած էր փառահեղ ծերունին, ասես մի իշխան: Ակամա մտրումս վեր հանեց Սանդաղյանի Դավիթ-Բեկը, առհասարակ մեր մեծերը... Հպարտ կեցվածքը, խիտ ու գանգուր արծաթյա մազերն ու մորուքը աղմուկային եւ գտարդուն հայի պատկերավոր կերպար էր: Իսկ լուսն սրահ-ներում զեղարվեստի մի ողջ աշխարհ՝ բնանկարներ, դիման-կարներ, տարբեր տեսարաններ: Այդ օրը ես անձամբ ծանոթա-ցա Գլխավոր Իսթրաբկյանի հետ, ճանաչեցի նրան տանը որպես տանտիրոջ: Չէի կարող ենթադրել, որ այդ լուսավոր աշխար-հում հաճախ եմ լինելու, որ վայելելու եմ վարպետի ընկերակ-ցությունը, լսելու նրա զրույցները, խորհուրդները, որ ուզածս ժամանակ տեսնելու եմ արվեստի այդ գործերը:
Շատ է ասվել ու գրվել էր, Իսթրաբկյան արվեստագետի մասին, բայց հարկ է խոսել նաեւ Իսթրաբկյան մարդու, քաղա-քացու մասին: Համոզված եմ, որ բնածին տաղանդ ունենալը բավական չէ բարձր եւ ազնիվ արվեստ ստեղծելու համար, որ արվեստագետի խառնվածքը, սիրտն ու հոգին են մասնագետ ձեռքի հետ վրձնում ու արարում: Ահա նման միաձուլում է էր. Իսթրաբկյանի կյանքն ու արվեստը:
Մտվել է 1914-ին Իզդիր քաղաքում: Հետո տեղափոխվել են Երեւան: Մասնագիտական կրթությունը ստացել է Երեւանի Գեղարդ տեխնիկումում, այնուհետեւ Թբիլիսիի գեղարվեստի ակադեմիայում: Հայրենականի տարիներին եղել է ուղղմանա-կատում, 20 տարի տնօրինել է Հայաստանի ազգային պատկե-րաարհր, մոտ 60 տարի զբաղվում է մանկավարժական գոր-ծունեությամբ՝ սկզբում Փ. Թերլեմեզյանի անվան գեղարվես-տի ուսումնարանում, այնուհետեւ գեղարվեստի ակադեմիա-յում: Արվեստի վաստակավոր գործիչ է, ժողովրդական նկա-

«Ավարայրի ճակատամարտը», 1983 թ.

թյուն է ունենում: Ամանորի նախօրեին բնավ չի ուրախանում այդ կենսախինդ մարդը, այդ շարժվող հրարուխը մոայլվում է: Դիմել էին, որպեսզի չնորհավորի ժողովրդին, իսկ նա ասում էր, որ ամաչում է մարդկանց դարձյալ Համբերություն ցանկանալ, իսկ բոլորին օգնել, ցավոք, չի կարող: Հաճույքով երաժշտություն է լսում և մեկնարանում, կարծիք հայտնում հայ և արտասահմանյան գրականության մասին և շատ է ախոսում, որ տեսողության խնդիրների պատճառով այլևս չի կարողում, (ու չի նկարում):

Բայց իզգիբցու անհանգիստ էությունը նա աշխատում է՝ գրում է: Տարիներ առաջ լույս տեսավ էդ. Բասրեկյանի «Թղթի» վեպը, զարմանահարա մի բան: Կարողում ևս և թվում է, թե առաջին անգամ կարդացածը վաղուց գիտեիր, թվում է, թե գրվածը տեսնում ևս, լեզուն այնքան դիպուկ է, հասկանալի, պատմածը՝ հոգեհարազատ: Իսկ ընդհանուր առմամբ գրում է այնպես, ինչպես նկարում է. չկա ոչ մի արհեստական բան, առանց ինչ-ինչ բաներ գեղեցկացնելու ձգտումի, միևնույն ժամանակ ուրիշի, աշխույժ, ինչպես իր կտավները: Վարպետի արվեստանոցում այժմ կանգնած է մի մեծ կտավ, որտեղ Արարատի և Եկեղեցու ֆոնին պատկերված են մեծ իզգիբցիները: Աշխատանքն անավարտ է, բայց այդ գեմբերը շարունակ գրուցում են չփարատվող կարտի մորմոր սրտում նկարչի հետ:

Ինչ է հայրենասիրությունը, հարց, որին, թերևս, միանշանակ և կոնկրետ պատասխաններ չառ դժվար է: Բայց հարցի պատասխանը հենց Բասրեկյանի կյանքն ու գործունեությունն է: Պատկերասրահի տնօրեն եղած ժամանակ նա համարեց թանգարանի հավաքածուն, մեծացրեց և ընդգրկուն դարձրեց մշտական ցուցադրությունը, ստեղծեց նոր գիտական բաժիններ, որոնք զբաղվելու էին ուսումնասիրությունը և ֆոնդերի գիտական մշակմամբ: Հերոսարար (այդ, խորհրդային տարիներին դա հերոսություն էր) պայքարեց, որպեսզի շարունակվեր պատկերասրահի շինքի կասեցված շինարարությունը: Կազմվեց հստակ ստեղծագործական խումբ, որը չափազանց և ընդօրինակեց միջնադարյան շատ որմնակարներ, որի շնորհիվ պատկերասրահն ունեցավ որմնակարչության փառահեղ ցուցադրություն: Բասրեկյանի օրոք Հայաստանի մարդերում բացվեցին պատկերասրահի մասնաճյուղերը: Ահա՛ հայրենասիրությունը:

Վարպետի «Պատասխան Հազկերտին» հայտնի ստեղծա-

գործությունը անկողում պայքար է ամեն տեսակ ոտնձգություն դեմ, պատասխան է յուրաքանչյուր հազկերտի: Այս հայրենասիրական թեման կատարված է այնքան համոզիչ կոմպոզիցիայի և գույների այնպիսի կառուցվածքով, որ, թվում է, այդ կերպ չէր էլ կարող լինել, կարծես հենց այդպիսին էր միջնորդը V դարում, երբ աշխարհակալ Տիրգրոնին բռունցքով էր պատասխանում հայր:

«Պատանի Դավիթը» կտավում էպիկական Հայաստանն է, անազարտ ու վեհ հայոց լեռները, ձորերը և Եկեղեցին: Դավիթի նման խրոխտ է լեռնաշխարհը ու անհնազանդ օտարին: Ս. Արուսյանը Արարատի բարձունքներին՝ հայության երկու պատվարներ Արարատն ու դարձությունը, Տերյանը՝ տիեզերական կապույտի վրա հայի մեղեդային պոեզիան: Հոր և մոր ղեկավարական դիմանկարներում՝ որդիական սեր ու հարգանք...

Բասրեկյանի նույնիսկ բնանկարներում ընթերցվում է կոթողայնությունը, պատկերված ծառերն ասես հուշարձաններ լինեն, անգամ քարերից բուսած փշատներն ուժ և ամբողջուն է պարունակում:

Տարիներ առաջ «Գրական թերթում» լույս տեսավ էդ. Բասրեկյանի հոդվածը նվիրված կապուտաչյա Սևանին: «Ազգ»-ում տպագրեց «Գոտի» հոդվածը, որտեղ արձարծում էր աղետի գոտի և վերականգնման գոտի կոչված դարդն ու ցավը, ուղիներ մատնանշում: «Նորք»-ում տպագրվեց նրա մասին հոդվածը Ալեքսանդր Բաժրեուկ-Մելիքյանի մասին, որտեղ, ի դեպ, համեստորեն թարգրել էր այն գեղեցիկ պահը, որ Բաժրեուկի սենյակում հայտնված վերջին ծագկեփունջ նվիրողն ինքն է եղել:

Վարպետը մտահոգ է բնապահպանական հարցերով, զբաղվում է քաղաքաշինական և ճարտարապետության խնդիրներով, հայոց լեզվի և թարգմանության, Եվրասիայի հայաստան հարցերով: Գրում է Կոջոյանի, Սարյանի, Ռաչմաշյանի մասին: Ոչ մի հարցում անտարբեր չէ, որովհետև երկիրն իրենն է համարում, երկրի թանգարանները, թատրոնները, գործարանները...

Իսկ ինչպիսի՞ն է Բասրեկյանն Աշտարակում, որտեղից իր Իզգիբի անմար կարտուն է առնում: Այստեղ վարպետը նահապետ է, հայ մշակ, որը գրուցում է ամեն քարի ու թվի հետ, հրձվում մանկան պես: Նույնիսկ ձմռանը Երևանում հետաքրքր-

վում է, թե ձյունը Արայի լեռան փեշերից վեր է քաշվել թե ոչ: Հայտնի է էդ. Բասրեկյանի պահանջկոտությունը ժամանակակից արվեստի նկատմամբ, արստրակտ նկարչության վերարթող հարցերում: Թվում է, թե Կուրբե մեծարող ռեալիստն առհասարակ մերժում է ժամանակակից միտումը կերպարվեստում: Ոչ, իհարկե այդպես չէ: Ափսոս քչերին են հայտնի Բասրեկյանի վերջին փյունաստերով արված աշխատանքները: Հիացնող են գծերի ուրիշի և հավասարակշիռ խաղը, շարժումն ու ծավալը, սրամազրությունը: Համոզված եմ, որ յուրաքանչյուր ժամանակակից արվեստի թանգարան կզարգարվի այս ստեղծագործություններով:

Պոետիկ է վարպետի ներաշխարհը: Նրա գրած բանաստեղծությունները, քառյակները նման են միջնադարյան տաղերին, մեր գուսանական արվեստին: Զարմանալի չէ, որ մեկ մարդու մեջ այսքան կարողություն է կուտակված: Զարմանալի չէ, որովհետև Բասրեկյանը դեռևս պատանի հասակից է ապրել արվեստով, մտովի խոսել աշխարհի մեծերի հետ, մեծարել Ռուբենյանին, Դելյակրուային, Շերսպիրին և այլոց: Զարմանալի այն է, որ անհատնում է մեծ արվեստարանի ջիղն ու եռանդը:

Այսօրվա շատ հայտնի նկարիչներ աշակերտել են Բասրեկյանին: Նկարիչների միության համագործակցության նա մասնակցում է ոչ որպես կազմակերպության անդամ, այլ «եռում» է:

«Թղթի» հայրենակցական միության պատվավոր նախագահն է: Մեծավաստակ արվեստարանին կոչումներն ու տի-

տղոսները չեն զրաղեցնում: Ավելորդ պերճանքի համար չէ, որ Բասրեկյանը ստանձնեց այս կոչումը ևս: Գա նրա անընդհատ հայրենասիրությունն է, իր ժողովրդին էլի ինչ-որ բանով ծառայելու ձգտումը, օգտակար լինելու ցանկությունը:

Երբ նոր էր սկսում իր ճանապարհը, իսկապես հեշտ չէր երիտասարդ նկարչի համար: Արվեստի պատմությունում արդեն գրանցված էին այնպիսի անուններ, որոնք մեծություններ էին. Բաշինջաղյան, Սուրենյանց, Թերթեմեղյան, Սարյան և այլք: Կարծես ամեն ինչ արդեն ասված էր, բայց եթե տաղանդը բնածին է, ձեռքը մասնագիտացած, իսկ հոգին անդադար փնտրտուրի մեջ, ապա կրկնվելու վտանգ չկա: Եվ Բասրեկյանը գտավ իր ուրույն տեղը, առանձնացավ իր «ձեռագրով», շարունակեց ավագների գործը ու հայ կերպարվեստում կայացավ որպես շինարար, կենդանի դասական:

Բասրեկյանին ճանաչողները նրան կոչում են վերջին մոհիկան: Բայց ինքը՝ վարպետը ներողամտորեն ժպտում է և այնքան էլ համաձայն չէ: Նա հավատում է, որ շարունակողներ կան և անպայման կլինեն, որ հնարավոր չէ, որ ստեղծագործ ջիղը պարափվի: Հավատում է....

Այս տարի լրանում է վարպետի 90-ամյակը: Ցանկանանք քաջ առողջություն և անհատնում այլույն մեծ հայրողուն: Ծնորհավորներ և խոնարհվե՛ք հայ ժողովրդի երախտավորի ստջև:

ԱՐՄԵՆ ԳԱՄՊԱՐՅԱՆ
Ազգային դասկերտարանի գիտախոսող

«Պատանի Դավիթը», 1956 թ.

